

МІСЦЕ ТА СТРУКТУРА ЕСТЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У сучасних умовах модернізації національної системи освіти пріоритетним завданням освітньої політики України є організація цілісного науково обґрунтованого виховного процесу, орієнтованого на загальнолюдські цінності – формування творчої, діяльної, інтелектуально розвинутої й духовно багатой особистості. Джерелом формування такої особистості має бути естетична підготовка майбутніх учителів початкових класів, оскільки вона є основою ефективного здійснення ними важливої освітньої функції, яка спрямована на формування естетично розвинутої, вихованої на найкращих надбаннях культури людини. Слід наголосити, що студенти вищих педагогічних навчальних закладів мають оволодіти, насамперед, певним обсягом естетичних знань, які є важливим компонентом їхньої професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що естетична підготовка майбутніх педагогів привертає постійну увагу багатьох сучасних дослідників. Базовими для розробки досліджуваної проблеми є праці про закономірності педагогічного процесу у вищій школі (Л. Анциферова, С. Архангельський, Ю. Бабанський, Є. Барбіна, В. Гриньова, О. Дубасенюк, В. Євдокимов, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Киричук, Є. Климов, Л. Кондрашова), відповідні технології навчання та виховання (О. Мороз, Л. Нечепоренко, О. Пашков, І. Підласий, В. Семиченко, Н. Тализіна, Н. Тарасевич, Т. Яценко). Питання мистецької освіти та естетичного виховання молоді вивчають Р. Беланова, Н. Вишневська, Л. Волинець, Н. Железняк, І. Іванюк, Л. Масол, В. Полтавець, В. Фролкін та ін.

У наукових працях Н. Кузьміна, Н. Тализіна та Л. Хитяєва висвітлюються загальні проблеми формування професійної готовності до педагогічної діяльності, зокрема естетичної підготовки учителя. Проаналізовані нами результати наукових пошуків з питань художньої творчості (Б. Асаф'єв, О. Костюк, В. Медушевський, В. Ражніков) покладені в основу обґрунтування ідеї впливу різних форм естетичної діяльності та видів художньої творчості на рівень і якість професійної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів.

Розгляду проблеми естетичної підготовки майбутніх учителів початкової школи як складової їх професійної освіти присвячено значну кількість праць у галузі психології, педагогіки, педагогічної психології (О. Абдуліна, А. Алексюк, М. Данилов, А. Ковальов, Н. Кузьміна, О. Пехота, В. Семиченко, В. Сластьонін, М. Скаткін, Л. Хомич, А. Щербаков, Г. Щукіна, І. Якиманська та ін.).

Загальна характеристика педагогічної літератури дає змогу зробити висновок про те, що естетична підготовка є невід'ємною частиною загальної психолого-педагогічної готовності майбутніх учителів початкової шко-

ли і спрямована на формування естетично розвинутої, вихованої та культурної особистості.

У новітній психолого-педагогічній літературі естетична підготовка визначається як комплексний процес, “спрямований на загальний духовний та професійний розвиток особистості” [3]. Таким чином, естетична підготовка розглядається сучасними дослідниками як невід’ємна частина загальної та професійної підготовки майбутніх учителів, що спрямована на здобуття ними естетичних знань, художньо-естетичних і методичних умінь та навичок, а також формування естетичних рис і якостей особистості, які в комплексі забезпечують ефективність як естетичного виховання школярів, так і в цілому професійної діяльності.

Отже, проаналізований досвід сучасних науковців і дослідників з проблеми естетичної підготовки дає змогу визначити її місце в загальній підготовці вчителя, узагальнити, систематизувати та структурувати всі компоненти естетичної підготовки як важливої частини професійної підготовки вчителя початкової школи.

Мета статті – охарактеризувати компоненти естетичної підготовки, які в комплексі взаємодіють та утворюють цілісну взаємопов’язану структуру для досягнення найвищих результатів у процесі естетичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Основною складовою естетичної підготовки, яка історично визначилася, залишається актуальною на сьогодні, є категорія естетики. Ще в давні часи наука естетика привертала увагу багатьох мислителів та філософів того часу. Серед них Аристотель, Платон, Демокрит, Сократ, які визначили, що естетика – це наука, що вивчає природу (функції, загальні закони й закономірності) естетичної свідомості (діяльності людини та суспільства, буття) [4]. Давньогрецькі філософи заклали фундамент для розвитку науки естетики й подальшої естетичної підготовки вчителів.

Сьогодні, використовуючи знання мислителів давнини та узагальнений досвід сучасних дослідників цієї проблеми, можна виділити та структурувати компоненти естетичної підготовки вчителя початкової школи (див. рис.), процес оптимізації якої вимагає врахування закономірностей, принципів і підходів, що сприяють відповідній організації, реалізації та контролю навчального процесу в педагогічному вищому навчальному закладі.

До основних закономірностей естетичної підготовки ми відносимо такі:

1. Мета навчання значною мірою залежить від рівня розвитку системи освіти й на сучасному етапі передбачає формування всебічно та гармонійно розвинутої особистості.

2. Зміст навчання визначається метою освіти, віковими та індивідуальними особливостями студентів, навчально-методичною й матеріально-технічною базою вищих навчальних закладів.

3. Ефективність керівництва навчанням залежить від інтенсивності зворотного зв’язку й уміння викладача організувати, регулювати, оцінювати та корегувати навчальний процес.

До конкретних закономірностей естетичної підготовки належать:

Дидактичні, що зумовлюють результати естетичної підготовки, продуктивність засвоєння обсягу знань, умінь, навичок, регулюють посиленість навчального матеріалу тощо.

1. Гносеологічні, що визначають рівень розумового, естетичного розвитку, оволодіння навчальною інформацією естетичного змісту, продуктивність творчого мислення, проблемність та інтенсивність навчання.

2. Психологічні, що характеризують індивідуально-особистісні психологічні властивості, процеси, які впливають на продуктивність естетичної підготовки.

3. Соціологічні, що визначають продуктивність і результативність естетичної підготовки, залежать від розвитку суб'єктів навчального процесу, а також рейтингу, престижу кожного студента, характеру взаємодії з педагогом тощо [6].

Система психолого-педагогічних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах повинна бути спрямована на засвоєння студентами психолого-педагогічних принципів та усвідомлення основних закономірностей естетичного виховання особистості. Крім загальнопедагогічних принципів (принцип гуманістичної спрямованості навчання, принцип науковості, принцип систематичності й системності, принцип свідомості, активності та самостійності навчання, принцип індивідуального підходу, принцип наочності, принцип міцності знань, умінь, навичок) структуру естетичної підготовки студентів зумовлюють також специфічні принципи, зокрема принципи естетизації й розвитку творчої особистості.

Суть принципу естетизації полягає в підпорядкуванні всіх напрямів і форм педагогічного процесу законам краси й гармонії, прагненні до цілісності, художньої оформленості, передбачає внесення в навчально-виховне середовище художніх елементів, що підвищують загальну працездатність, емоційний настрій педагога та студентів.

Принцип розвитку творчої особистості передбачає формування її креативної сфери в процесі художньої діяльності через естетичне пізнання різних художньо-символічних форм природи та мистецтва.

На основі зазначених закономірностей і принципів у педагогіці сформувались певні підходи до естетичної підготовки майбутніх учителів початкової школи [5].

Системний підхід – напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. В естетичній підготовці системний підхід спрямований на розкриття цілісних естетичних об'єктів, процесів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину.

Під системою розуміється живий, цілеспрямований, організований і контрольований процес естетично спрямованої освіти, розвитку та виховання студентів.

Основним структурним елементом системи естетичної підготовки є особистість, оскільки мета, завдання, специфічні методи естетичного виховання орієнтовані на естетичний і загальний розвиток особистості, збагачення її в педагогічному процесі з урахуванням індивідуальних і психологічних особливостей організації впливу на студентів різного віку.

Діяльнісний підхід спрямований на таку організацію естетичної підготовки студента, в якій би він був активним у пізнанні, праці, спілкуванні, своєму особистісному розвитку, естетичній та мистецькій діяльності.

Особистісно орієнтований підхід – це система наукових знань і практичних умінь, яка справляє індивідуалізувальний вплив на поведінку студента з метою її позитивних змін.

Суб'єкт-суб'єктний підхід визнає за студентами право бути об'єктом або суб'єктом естетичної підготовки. Цей підхід передбачає розкриття особистісного потенціалу кожного студента й робить викладача відповідальним за створення необхідних для цього умов, а студента – за засвоєння програмних знань.

Комплексний підхід вимагає в процесі естетичної підготовки єдності цілей, завдань, змісту, методів і форм, урахування різних факторів впливу.

Невід'ємною складовою естетичної підготовки вчителів початкової школи є естетичне виховання як процес формування цілісного сприйняття й правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення, яка притаманна людині [6].

Основою, на якій здійснюється естетичне виховання, є певний рівень естетичної культури та її здатності до естетичного пізнання дійсності. Цей рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, оцінок, смаків, потреб та ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворювальної діяльності в мистецтві, праці, природі, побуті та людських відносинах.

Методологічною основою естетичного виховання на сучасному етапі є ідея комплексного підходу, який у реалізації системи естетичного виховання має подвійне значення [4].

По-перше, система естетичного виховання має будуватися так, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою в процесі впливу на людину на основі міждисциплінарних зв'язків.

По-друге, естетичне виховання як засобами мистецтва, так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виховання.

Отже, естетичну підготовку ми розглядаємо як діяльність, до структури якої входять такі компоненти: цільовий, змістовний, операційно-діяльнісний, оціночно-результативний.

Одним з визначальних компонентів процесу естетичної підготовки є цільовий (постановка мети й визначення завдань). Мета – це ідеальне мисленнєве передбачення кінцевого результату процесу естетичної підготовки, це те, до чого прагнуть педагог і студенти.

Мета естетичної підготовки – формування в студентів уміння бачити, відчувати, розуміти та створювати красу, а також формувати в них готовність до здійснення естетичного виховання школярів.

Розглянемо найбільш актуальні, на наш погляд, завдання естетичної підготовки у вищій школі:

- 1) більш широке використання духовно-культурного та естетичного потенціалу природних, технічних і суспільних дисциплін;
- 2) поглиблене вивчення теорії культури й естетики;
- 3) розвиток у студентів культурно-естетичних потреб, мотивів та цінностей;
- 4) активізувати виховні резерви національної культури в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів [7].

Змістовний компонент естетичної підготовки визначає, які знання, уміння й навички повинен здобути студент, якого досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення має набути в результаті.

Знання – цілісна система відомостей з естетичної підготовки, накопичених людством, що відображені в поняттях, термінах, законах, фактах повсякденної дійсності та науки.

Здобуті знання знаходять своє практичне значення в способах діяльності, що втілюються в уміннях і навичках. Уміння – здатність належно виконувати певні дії з естетичного виховання школярів. Навички – це автоматизовані вміння, усталені способи здійснювати естетичну підготовку школярів.

У цілому операційно-діяльнісний компонент охоплює методи та засоби, а також форми організації навчального процесу.

Методи естетичної підготовки – способи впорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача, спрямованої на вирішення завдань естетичного виховання, всебічного й гармонійного розвитку студентів у процесі аудиторної та позааудиторної роботи [3].

До основних методів естетичної підготовки належать: словесні (розповідь, пояснення, лекція, бесіда, диспут, дискусія, робота з книгою), наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація), практичні (тренувальні, творчі, контрольні вправи, практична робота) [1].

Ефективність застосування різних методів естетичної підготовки, активізація пізнавальної діяльності студентів, як засвідчує досвід, значною мірою залежать від засобів естетичної підготовки.

Засоби естетичної підготовки – це певна предметна підтримка (голос викладача, наочні посібники, дидактичні матеріали, навчальна література, технічні засоби, методичне забезпечення тощо). У педагогіці виділяють технічні й репродукційні засоби естетичної підготовки, а також символічні навчальні посібники.

До технічних засобів естетичної підготовки належать екранні (проектор), звукові (магнітні записи, CD – диски) та екранно-звукові (кінофільми, телепередачі, відеозаписи).

Репродукції використовуються для ознайомлення зі спорудами, предметами, які студенти не можуть безпосередньо сприймати (гори, пустелі, моря, електростанції, заводи тощо). В естетичній підготовці студентів найчастіше використовуються репродукції картин, фрагментів архітектурних споруд, статуй, посуду.

Посібники символічного характеру (схеми, таблиці тощо) широко використовуються на заняттях для простеження структури та взаємозв'язків між різними компонентами естетичної підготовки.

Ефективність засвоєння знань студентами залежить не лише від методів і прийомів естетичної підготовки, а й від форм організації навчальної роботи. На заняттях використовується індивідуальна, групова та колективна форми організації естетичної підготовки.

Індивідуальна робота на занятті передбачає виконання завдання кожним студентом на рівні його можливостей, що заздалегідь планується викладачем. За групової роботи ставляться завдання п'яти-семи особам. Під час колективної роботи завдання адресоване всім студентам, присутнім на занятті.

Оціночно-результативний компонент передбачає оцінювання якості знань студентів, яке здійснюють як педагоги, так і самі студенти. Він є ефективним чинником за умови, коли результати оцінювання є об'єктивними, послідовними й узгоджуються між собою. Цей компонент включає в себе управління, контроль, аналіз результатів та корекцію естетичної підготовки.

Управління – цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти для досягнення кінцевої мети за посередництвом явищ, процесів. Управління естетичною підготовкою здійснює викладач.

Контроль – невід'ємна складова естетичної підготовки. Він є, з одного боку, завершальним компонентом оволодіння студентом навчального матеріалу, а з іншого – своєрідним показником навчальних досягнень студента, як для викладача, так і для нього самого.

Контроль та аналіз результатів естетичною підготовкою може здійснювати як викладач, так і студент. Він включає в себе такі компоненти: перевірка, оцінювання, облік та корекція отриманих результатів.

Корекція процесу естетичної підготовки та результатів здійснюється після аналізу результатів з метою виправлення методичних помилок.

Висновки. Структура естетичної підготовки являє собою складну систему взаємопов'язаних елементів, які дають змогу здійснювати навчання студентів на належному рівні. Результатом такої підготовки є відповідні естетичні знання, уміння, навички, готовність до педагогічної діяльності, компетентність, а з набуттям досвіду – і педагогічна майстерність. На основі узагальнення досвіду вищих навчальних закладів I–III рівнів акредитації, зокрема Харківського гуманітарно-педагогічного інституту, щодо естетичної підготовки майбутніх учителів початківців можна представити цілісну систему роботи, результатом реалізації якої є об'єктивне підви-

щення якості професійної освіти майбутніх учителів початкових класів. Процес професійного становлення майбутніх педагогів повинен керуватися вимогами естетичних принципів, закономірностей і застосовувати підходи, методи та засоби навчання студентів, які є чинниками їх творчого й культурного зростання, що заслуговує на подальше вивчення та впровадження в педагогічну практику під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Література

1. Алексюк А.М. Методи навчання і методи учіння / А.М. Алексюк. – К. : Знання, 1980. – 48 с.
2. Галузинський В.М. Педагогіка: Теорія та історія : навч. посіб. / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : Вища шк., 1995. – 237 с.
3. Краткий психологический словарь / [под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.
4. Естетика : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. / [Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк]. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Вища школа, 2006. – 431 с.
5. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-ге вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
6. Эстетические вопросы в вузе : межвуз. сб. ин-та повышения квалификации преподавателей. – Л. : Ленинский ун-т, 1990. – 156 с.
7. Эстетическое воспитание в техническом вузе : учеб.-метод. пособ. / [сост. К. Кадцын]. – М. : Книга, 1991. – 175 с.

ХОМЕНКО В.В.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Сучасний стан освіти в Україні потребує підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних підняти науковий рівень країни на новий щабель розвитку. Це висуває нові вимоги до вищих навчальних закладів, оскільки саме їхнім завданням є підготовка бакалаврів і магістрів для подальшого науково-технологічного та інноваційного розвитку держави.

Досягти наміченої мети неможливо без удосконалення навчально-виховного процесу у ВНЗ. Це сприятиме розвитку та формуванню професійно-творчих здібностей і нахилів студентів, що, у свою чергу, вимагатиме якісного оновлення структури, змісту, форм і методів навчання та виховання. Одним з таких шляхів є використання технічних засобів навчання (ТЗН) у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Проблему використання ТЗН у процесі навчання у ВНЗ досліджували: Г.В. Карпов, Г.М. Коджаспіров, А.Г. Молібог, К.В. Петров, В.А. Романюк, З.С. Харковський [1–8]. Науковці, вивчаючи ТЗН, особливу увагу